

طراحی الگوی مطلوب برنامه درسی تربیت جنسی در دوره ابتدایی^۱

رضا محمد بیگی^۲، علیرضا فقیهی^۳، فائزه ناطقی^۴

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۵/۱۸

تاریخ وصول: ۱۳۹۶/۱/۲۳

چکیده

امروزه برنامه درسی به‌عنوان قلب نظام‌های آموزشی محسوب می‌شود. برنامه درسی دوره ابتدایی فرصتی است جهت رشد شخصیت کودک در ابعاد مختلف تربیتی که بعد تربیت جنسی یکی از ساحت‌های مهم تعلیم و تربیت است. پژوهش حاضر با هدف طراحی الگوی مطلوب برنامه درسی تربیت جنسی در دوره ابتدایی انجام شده و پژوهشی از نوع کیفی است که با روش پدیدار شناسی و در سال ۱۳۹۵ انجام شد. جامعه آماری پژوهش شامل اساتید و اعضای هیئت علمی علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه تهران، علامه طباطبائی و بوعلی سینای همدان کارشناسان تربیت جنسی در سطح استان همدان انتخاب شد. برای نمونه‌گیری از روش نمونه‌گیری هدفمند استفاده شد. لذا با ۱۷ نفر مصاحبه انجام شد و کار تا اشباع نظری پیش رفت. ابزار مورد استفاده مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با متخصصان است. برای تحلیل داده‌های کیفی از روش تحلیل تفسیری بهره گرفته شد. یافته‌ها حاکی از آن بود که مضامین ناظر بر اهداف برنامه درسی تربیت جنسی در سه سازه اصلی (شناختی، نگرشی، مهارتی) تکیه دارد. در بخش محتوای آموزشی توجه به ارزش‌ها و فلسفه تربیت جنسی، توجه به منابع مبتنی بر ارزش‌ها (قرآن، سنت، عقل، فطرت) توجه به اصول حاکم بر آموزش و پرورش، توجه به منابع تدوین محتوا برنامه درسی تربیت جنسی. در بخش روش‌های آموزشی اصل تفاوت در حقوق و تکالیف شرعی، روش عبرت‌آموزی و... در بخش ارزشیابی آموزشی نیز استفاده از ویژگی‌های سایر عناصر برنامه درسی تربیت جنسی، استفاده از دو معیار اساسی قرآن و سنت پیامبر و... شناسایی شدند. در نهایت این‌طور نتیجه گرفته شد که برنامه درسی طراحی شده ناظر بر توجه به ابعاد مختلف برنامه درسی از جمله هدف، محتوا، روش و ارزشیابی است و مبانی برنامه درسی از جمله مبانی روانشناختی، اجتماعی و

۱. این مقاله مستخرج از رساله دکتری می‌باشد.

۲. دکترای برنامه‌ریزی درسی دانشگاه آزاد اراک (نویسنده مسؤل) r-mohamad92@iau-arak.ac.ir

۳. استادیار گروه برنامه‌ریزی درسی دانشگاه آزاد اسلامی اراک a-faghihi@iau-arak.ac.ir

۴. استادیار گروه برنامه‌ریزی درسی دانشگاه آزاد اسلامی اراک f-nateghi@iau-arak.ac.ir

فلسفی آن با توجه به فلسفه حاکم بر جامعه تدوین شده است. در واقع برنامه حاضر بازتابی از ارزش‌های فرهنگی اجتماعی جامعه می‌باشد.

واژگان کلیدی: برنامه درسی، الگوی برنامه درسی، تربیت جنسی، دوره ابتدایی

مقدمه

انسان دارای ابعاد و جنبه‌های عقلانی، عاطفی، اجتماعی، اخلاقی، روحی و روانی و جسمی است و چنان به هم وابسته‌اند که رشد یکی بدون دیگری امکان‌پذیر نخواهد بود (شریفی، ۱۳۹۱). تربیت نیز جنبه‌های گوناگون دارد؛ مانند تربیت دینی و معنوی، تربیت جنسی، تربیت اجتماعی، تربیت هنری، تربیت سیاسی و... تربیت جنسی^۱ یک جنبه اساسی و مهم از زندگی انسان است که ابعاد فیزیکی^۲، روان‌شناسی^۳، روحی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی دارد. تربیت جنسی مؤثر می‌تواند برای جوانان با سن مناسب، از نظر فرهنگی و نظر علمی ارائه شود. تربیت جنسی شامل فرصت‌های ساختاربندی‌شده برای جوانان، کشف و بررسی نگرش‌ها و ارزش‌هایشان و تمرین تصمیم‌گیری و مهارت‌های دیگر زندگی است که برای توانا کردن آن‌ها در انتخاب‌های آگاهانه درباره زندگی جنسی‌شان لازم و ضروری خواهد بود (راهنمای بین‌المللی تربیت جنسی یونسکو، ۲۰۰۹).

تربیت جنسی از جنبه‌های ظریف و پر لغزش تربیت است (زندوانیان، ۱۳۸۹). به زبان ساده تربیت جنسی عبارت است از تمامی اطلاعاتی که از دوران اولیه زندگی انسان در جهت رشد متعادل و مناسب غریزه جنسی به آن‌ها داده می‌شود. اگر مربی یا والدین به این ساحت تربیتی توجه نکنند، این پدیده خود به خود در مسیر زندگی هر شخص به‌طور اتفاقی و بدون انتخاب مناسب صورت خواهد گرفت و عمده تحولات شخصیتی، در دوره کودکی و اوایل نوجوانی رخ می‌دهد.

تربیت جنسی به‌عنوان یکی از کارکردهای اساسی و مهم نظام آموزشی مطرح می‌باشد. اهمیت این بعد از ابعاد تربیتی از آنجا ناشی می‌شود که به‌عنوان یکی از حوزه‌های چالش‌انگیز تعلیم و تربیت در جوامع مختلف، از جمله جامعه ما است، که همواره به دلیل وجود پاره‌ای از ابهام‌ها و سوء تفاهم‌های نظری و فکری و نیز موانع اجرایی با مشکلات

-
1. sex education
 2. physical
 3. psychological

فراوانی دست به گریبان بوده و همین امر، زمینه‌ساز ایجاد و بروز بسیاری از معضلات اجتماعی و انحراف‌های رفتاری در میان نسل جوان شده است (امینی، ۱۳۹۰) تربیت جنسی مجموعه اقدامات و تدابیر تربیتی است؛ شامل آموزش آداب و ضوابط، هدایت، مراقبت، و به‌کارگیری اصول، روش‌های درست که موجبات رشد غریزه جنسی در جهت تعالی و تکامل شخصیت جنسی کودک فراهم گردد و یا بتواند از این غریزه به نحو مطلوب در رشد فردی و اجتماعی استفاده کند (فریتاس، ۱۳۸۲).

بر اساس پژوهش کونتولا^۱ (۲۰۱۰) مهم‌ترین هدف تربیت جنسی از نظر معلمان آن است که حس مسئولیت و آگاهی از واقعیت‌های مسائل جنسی را به دانش‌آموزان آموزش دهد. تربیت جنسی یکی از پیچیده‌ترین و مهم‌ترین ابعاد تعلیم و تربیت است که در چگونگی شکل‌گیری شخصیت انسان نقش مهمی داشته و بر افکار، عواطف و رفتارهای وی تأثیرگذار است (اسلامیان، ۱۳۹۴) و به خصوصیات رشدی اجتماعی اخلاقی و فرهنگی توجه دارد (کرکلر^۲، ۲۰۰۰). تربیت جنسی برای همه کودکان و نوجوانان یک جزء حیاتی از کیفیت آموزش و پرورش معاصر است (گولدمن^۳، ۲۰۱۰).

در دهه گذشته، تربیت جنسی به یک موضوع مورد علاقه برای مربیان و متخصصان آموزش بهداشت در بسیاری از نقاط جهان (سیلوا^۴، ۲۰۰۳) با هدف آماده کردن جوانان به‌عنوان شهروند مسئول، سالم و مولد تبدیل شده است (گولدمن^۵، ۲۰۱۰). تربیت جنسی باید با هدف توسعه شخصیت دانش‌آموزان و پرورش یک احساس لذت بردن از انسان‌بودن، به‌طوری که آن‌ها می‌توانند در راه مطلوب عمل کنند، باشد. آموزش مسائل جنسی برای دانش‌آموزان شامل دانش علمی و اطلاعات جامع در مورد تمایلات جنسی انسان نه تنها از جنبه‌های فیزیولوژیکی بلکه به لحاظ روانی و اجتماعی است (کیلی^۶، ۲۰۰۲). با وجود اهمیت مسئله تربیت جنسی، تلاش چندانی در راستای آموزش آن صورت نگرفته است. یکی از دلایل آن به نظر می‌رسد آگاهی اندک والدین و مربیان از اهمیت تربیت جنسی است. نکته اساسی در اینجا این است که هم خانواده و هم مدرسه در تربیت جنسی کودکان و نوجوانان

-
1. kontula
 2. crcler
 3. Goldman
 4. Silva
 5. Goldman
 6. Kehily

مؤثر هستند؛ اما والدین و مربیان اطلاعات و توانمندی کافی برای تربیت جنسی دانش آموزان را دارا نیستند (فرمیتهی فراهانی، ۱۳۸۳). نقش برنامه‌های درسی مدارس در مدیریت رفتارهای جنسی دانش آموزان و ارائه آموزش‌های مناسب در این زمینه مورد توجه اکثر نظام‌های آموزشی بوده است (تورنبال^۱، ۲۰۰۸؛ اسپچاستر^۲، ۲۰۰۸).

نظام آموزشی بسیاری از کشورها به برنامه درسی تربیت جنسی توجه کرده‌اند (فرانکور و نونان^۳، ۲۰۰۴). تربیت جنسی در مدارس بعضی جوامع موضوعی آسان نیست و هنوز ترس و اضطراب از صحبت کردن در مورد مسائل جنسی وجود دارد (اسکاتیش^۴، ۲۰۰۰؛ هوکس^۵، ۱۹۹۶). دنمان^۶ (۱۹۹۴) معتقد است برنامه درسی دانش آموزان از ۵ تا ۱۶ سالگی باید بازبینی شوند و تربیت جنسی باید بخشی از برنامه درسی باشد. کینگمن^۷ (۱۹۹۴) نیز بر این امر تأکید می‌کند که تربیت جنسی باید بخشی از برنامه درسی مدارس باشد. برنامه‌های درسی امروزه به‌عنوان قلب نظام‌های آموزشی محسوب می‌شوند که شامل کلیه فعالیت‌های یادگیری یادگیرنده، انواع تجربه‌های یادگیری، پیشنهادهایی در مورد راهبردهای یاددهی - یادگیری و شرایط اجرای برنامه و همچنین در برگیرنده دانش، مهارت و نگرش ارزشمند برای یادگیری در هر نظام آموزشی است (الکساندر^۸، ۱۹۶۷؛ جنکینس^۹، ۲۰۰۹؛ مک کرنن^{۱۰}، ۲۰۰۷؛ ارنشتاین و هانکینز^{۱۱}، ۲۰۰۹). دوره کودکی و نوجوانی، دوره فراگیری آموزش‌های زیربنایی و اساسی، پایه گذاری عادت‌ها، روابط کودک با دیگران، و آغاز پیدایش پاره‌ای از لغزش‌ها و انحراف‌هاست.

تکامل زندگی جنسی را نمی‌توان به طبیعت سپرد و از آموزش و پرورش صحیح آن غفلت کرد؛ بلکه در جهت دستیابی به اهداف مطلوب و جهت دادن فعالیت‌های جنسی باید کوشش نمود. فعالیت‌های جنسی، بدون جهت دهی صحیح و برخورداری از برنامه معین،

-
1. Turnbull
 2. Schuster
 3. f Francoeur & Noonan
 4. Scottish
 5. Hawkes
 6. Denman
 7. Kingman
 8. Alexander
 9. Jenkins
 10. McKernan
 11. Ornstein & hankinz

مشکلاتی را به وجود خواهد آورد که سلامت جسم و روان را به خطر می‌اندازد، با این وصف، والدین و معلمان و مربیان موظف اند با آموزش‌های مستقیم و غیرمستقیم موقعیت را به گونه‌ی فراهم آورند که همراه با رشد طبیعی، آگاهی‌های جنسی و مهارت‌های کنترل در نوجوانان و کودکان افزایش یابد تا به میل و اختیار خود، از خطاهای جنسی اجتناب کنند (فقیهی، ۱۳۸۷). رنج دوست. (۱۳۹۴) بیان می‌دارد خانواده‌هایی که به مسائل تربیتی و بهداشتی توجه دارند، قبل از فرارسیدن دوران بلوغ کودکان، آنها را با مسائل بلوغ آشنا می‌سازند. نوع برداشت پدر و مادرها از مساله‌ی بلوغ، در تربیت روانی، جسمانی، اجتماعی و عاطفی آنان تاثیر می‌گذارد. متأسفانه ناآگاهی خانواده‌ها و سایر مسئولان تربیتی، کودکان و نوجوانان ما را در زمینه برخورد با مساله‌ی بلوغ، مخصوصاً بلوغ جنسی مشکلات عدیده‌ای دارند.

همه افراد، صرف نظر از جنسیت و یا محل، به آموزش مسائل جنسی نیاز دارند (متوری و مینیک^۱، ۲۰۰۵). تربیت جنسی در هنگام تولد شروع می‌شود و پدر و مادر نقش کلیدی را بازی می‌کنند. نقش معلمان و مدارس ابتدایی در ارائه تربیت جنسی برای کودکان مهم است (هایس^۲، ۱۹۹۵). در این زمینه تحقیقات نشان داده است موفقیت یا شکست یک نوآوری آموزشی به نگرش، دانش و مهارت‌های معلمان بستگی دارد (بوستن^۳، ۲۰۰۲؛ استیونس^۴، ۲۰۰۴؛ بیتان-فریدلندر^۵، ۲۰۰۴).

امروز بیش از هر زمان دیگر نیازمند برنامه‌ی تربیت جنسی در سامانه آموزشی و پرورشی ایران هستیم؛ زیرا با پیشرفت تمدن و فناوری و گسترش شبکه‌های اطلاع‌رسانی، وسایل ارتباط جمعی جهانی و گسترش و رواج عوامل پرانگیزاننده جنسی، وضعیت اسفبار جنسی به وجود آمده و حیات جامعه بشری با مخاطره جدی مواجه شده است (بهشتی، ۱۳۸۵). در مجموع تربیت و آموزش جنسی به دلایل زیر دارای اهمیت است ۱- نیازهای جنسی یکی از نیازهای پیشینی انسان‌هایی است که به بلوغ جنسی رسیده‌اند و بر اساس هرم مازلو تا زمانی که کمیت‌های (حداقلی) از نیازهای پیشین برآورده نشود، نمی‌توان انتظار داشت انسان‌ها به دیگر

-
1. Mturi & Hennink
 2. Hayes
 3. Buston
 4. Stevens
 5. Bitan-Friedlander

نیازهای خود بیان‌دهند. ۲- از نگاه روان‌شناسان، مشاوران خانواده و حقوق‌دانان بسیاری از ناهنجاری‌های اخلاقی و اجتماعی مانند تجاوز، جدایی و درگیری‌های خانوادگی از کاستی یا فزون‌خواهی جنسی سرچشمه می‌گیرد (اکبری، ۱۳۹۲). ۳- در جامعه‌ای که در حال گذر از سنت به مدرنیسم است نگاه دختران و پسران نسبت به جنسیت به همراه سایر آموزش‌ها می‌تواند گام مؤثر و کم‌هزینه‌تری در این گذر باشد ۴- - بروز انواع بیماری‌های رو به گسترش جسمی و روانی و ناهنجاری‌های اخلاقی و اجتماعی نیاز ما را به آموزش جنسی دو چندان می‌کند. ۵- بروز بلوغ جنسی و تغییرات بنیادین جسمی و روانی در دانش‌آموزان پرسش‌هایی برمی‌انگیزد که چنانچه پاسخ مناسبی دریافت نکنند آن را با همسالان خویش در میان گذاشته یا از راه‌هایی مانند ماهواره و اینترنت و... پاسخ خود را جست‌وجو می‌کنند و چه بسا پاسخ درستی دریافت نمی‌کنند (فراهانی، ۱۳۹۲). از طرفی پژوهش‌های انجام شده در این حوزه از جمله پژوهش سیلوا وراس^۱ (۲۰۰۳)، کربی و همکاران^۲ (۲۰۰۶)، زیمرمان و همکاران^۳ (۲۰۰۸)، کونتولا^۴ (۲۰۱۰) و... نشان داده است که آموزش و تربیت جنسی تأثیرات مثبتی بر رفتار جنسی دانش‌آموزان دارد؛ بنابراین در این پژوهش سعی بر این است که رویکرد مطلوب تربیت جنسی بررسی شود که دانش‌آموزان با استفاده از آن از بلوغ جنسی اطلاعاتی را به دست بیاورند و از اتفاقاتی که در این زمینه در جامعه رخ می‌دهد آگاهی پیدا کنند. در نتیجه با آگاهی از این موضوع، انتظار می‌رود تا حدودی از سوء استفاده‌های جنسی که ممکن است در جامعه با آن مواجه شوند مصون بمانند و در مواقع ضروری تصمیم درستی اتخاذ کنند. این پژوهش می‌تواند نقطه آغازی برای سیستم آموزش و پرورش در زمینه تربیت جنسی دانش‌آموزان باشد

هدف کلی

طراحی الگوی مطلوب برنامه درسی تربیت جنسی در دوره ابتدایی

سؤال پژوهش

عناصر الگوی برنامه درسی (هدف، محتوا، روش، ارزشیابی) تربیت جنسی در دوره

ابتدایی چه ویژگی‌هایی باید داشته باشد؟

-
1. Siva & Ross
 2. Kirby
 3. Zimmerman
 4. Kontula

روش

پژوهش حاضر پژوهشی کیفی به روش پدیدارشناسی می‌باشد. در میان گونه پدیدارشناسی هم از گونه تفسیری یا معناکاو بهره گرفته شده است. در انجام چنین پژوهش‌هایی پژوهشگر با افرادی سروکار دارد که نه تنها با پدیده مورد بررسی ارتباط نزدیکی دارند بلکه اطلاعات کافی و آگاه به مسائل مهم درحوزه مورد بررسی می‌باشند (بورگ^۱ و گال^۲، ۱۳۹۱). توجیه استفاده از روش پدیدارشناسی در این پژوهش آشنایی عینی و ملموس و تجربه مستقیم مشارکت‌کنندگان در حوزه تربیت جنسی است.

پژوهش حاضر در سال ۱۳۹۵ و در شهر همدان اجرا شد. جامعه آماری این پژوهش شامل اساتید و اعضای هیئت علمی علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه، علامه طباطبائی و بوعلی سینای همدان و کارشناسان تربیت جنسی استان همدان بود. برای انتخاب نمونه از متخصصان از روش نمونه‌گیری هدفمند^۳ استفاده شد. لذا با ۱۷ نفر مصاحبه انجام شد و کار تا اشیاع نظری پیش رفت. برای انتخاب نمونه از میان اساتید و کارشناسان ابتدا کسانی که در حوزه تربیت جنسی دارای آثار علمی و سابقه آموزشی بودند انتخاب و سپس مصاحبه‌ها آغاز شد، فرایند مصاحبه نیز تا زمانی که یافته‌های حاصل از مصاحبه اطلاعات تکرار مصاحبه‌های قبلی بود، ادامه پیدا کرد. در مجموع ۷ نفر از میان کارشناسان حوزه تربیت جنسی و ۱۰ نفر نیز از اعضای هیئت علمی نیز برای مصاحبه انتخاب شدند.

ابزار مورد استفاده مصاحبه با متخصصان است. مصاحبه‌ها به صورت نیمه‌ساختار طراحی شد؛ برای انجام هر مصاحبه به صورت میانگین ۲۵ دقیقه زمان لازم بود که این میزان در بعضی از مصاحبه‌ها به ۴۰ دقیقه و در بعضی ۱۵ دقیقه طول می‌کشید.

نتایج

برای تحلیل داده‌های کیفی از روش تحلیل تفسیری استفاده شد. در این رویکرد تفسیری با هم ساختن معنا و مفهوم پدیده در یک بافت خاص توسط پژوهشگر و مشارکت‌کنندگان تأکید می‌شود (آجاوی و هیگنز^۴، ۱۳۸۹؛ ترجمه دانایی فرد و کاظمی). در رویکرد تفسیری

1. W. borg

2. J. gall

3. Purposeful Sampling

4. Ajzawi and higgs

داده‌ها در تعامل با مشارکت کنندگان، مراجعه به پیشینه، نظرخواهی صاحب‌نظران و دیگر ماخذ بیرونی ایجاد، اصلاح و ارائه می‌شوند (وجنار و اسونسون، ۲۰۰۷). بدین منظور نسبت به تحلیل داده‌های حاصل، به تفکیک و طبقه‌بندی مضمون اساسی و انعکاس آن‌ها در جداول مرتبط و شرح کیفی پرداخته شده است و به منظور سنجش اعتبار یافته‌های تحقیق این یافته‌ها در اختیار ۱۲ نفر از اساتید مرتبط با موضوع قرار داده شد که صحت و اعتبار یافته‌های پژوهش توسط این گروه تأیید شد.

ویژگی‌های مطلوب عناصر برنامه درسی تربیت جنسی دوره ابتدایی

اهداف: مضامین ناظر بر اهداف برنامه درسی تربیت جنسی در سه سازه اصلی یا بعد اصلی (شناختی، نگرشی و مهارتی) تکیه دارد. بخش عمده‌ای از اهداف مرتبط با تربیت جنسی به بعد شناختی مربوط می‌شود. در این سطح ارائه دانش درست و دقیق درباره مسائل مورد علاقه کودکان و جوانان و ضرورت شناخت کافی مد نظر می‌باشد و همچنین بخش قابل توجهی از اهداف در بعد نگرشی تنظیم شده است. در این سطح رویارو ساختن کودکان و جوانان با فرصت‌هایی برای شناخت ارزش‌ها، نگرش‌ها و هنجارهای مرتبط با مسائل مد نظر است و بخش دیگری از اهداف‌های مذکور، مهارت یا توانایی‌های رفتاری و ارتباطی را در مخاطبان ایجاد می‌کند. در این سطح ارتقای فراگیری مهارت‌ها از طریق ترغیب کودکان و نوجوانان به پذیرش مسئولیت نسبت به رفتار خود و احترام به حقوق دیگران و تقویت مهارت‌های لازم مدنظر خواهد بود. طراحی ترکیبی این سه بعد با امعان نظر به ویژگی‌های رشدی دانش‌آموزان می‌باشد که اصول و ویژگی‌ها در جداول ۱ و ۲ و ۳ ایجاد شده است

جدول ۱. ویژگی‌های اهداف (شناختی) برنامه درسی تربیت جنسی

حوزه شناختی یا دانشی:

- شناخت خصوصیات و ویژگی‌های جنسی خود
- شناخت تکالیف و وظایف و مسئولیت پذیری
- شناخت مفاهیم اخلاقی و دینی مانند مفهوم حیا، حجاب، و عفاف و...
- توجه به هدایت جنسی به عنوان جنبه مهم از آگاهی و اخلاق و آینده جنسی
- اطلاع و آگاهی‌های لازم و گوناگون در خصوص موضوعات مربوط به حوزه تربیت جنسی
- شناخت مبانی و رویکردهای گوناگون در تربیت جنسی
- شناخت تفاوت‌های جسمانی و جنسی دختران و پسران
- شناخت قواعد و هنجارهای تعیین کننده رفتار جنسی
- شناخت هنجارهای مورد پذیرش جامعه در زمان معین
- شناخت حدود روابط با جنس مخالف در عرصه‌های آموزشی، فرهنگی، علمی، اجتماعی و...

-شناخت عوامل مخل تربیت جنسی در دوره ابتدایی

-آشنایی با سنت‌ها و اعتقادات گذشتگان در خصوص تربیت جنسی

-آشنایی با عفاف و پاکدامنی

-افزایش دانش و آگاهی و مهارت معلمان و مربیان

-انتقال میراث فرهنگی با توجه به فرهنگ ایرانی- اسلامی

جدول ۲. ویژگی‌های اهداف (نگرشی) برنامه درسی تربیت جنسی

حوزه نگرشی یا بینشی

-حیات جنسی در گرو حیات آگاهانه و آزادانه انسان به سوی کمال

-خدا در رأس و کانون هستی است و آگاه از پیدا و پنهان و دانا بر همه چیز (حضور خدا)

-درک آفرینش هدفمند مبتنی بر تفاوت‌های جنسی در افراد و کشش درونی و فطری به جنس مخالف

-توجه به جهت‌های الهی و خدایی در ساحت تربیت جنسی

- توجه به ابعاد روحانی و معنوی مسائل جنسی

احترام به ملیت و هویت جنسی خود

-درک ارزش وجودی خویش به عنوان فردی در جنسیت خاص

-اعطای بینش به افراد در برقراری رابطه با دیگران مبتنی بر اراده و اختیار

-درک حد تعادل و دوری از افراط و تفریط در برخورداری از امیال

-درک احساس درونی در انسان و احساس حضور در برابر خدا

-درک هدف اصلی از ایجاد غریزه جنسی در نهاد انسان‌ها مانند: آرامش، مودت، رحمت و مهربانی و..

-درک تفاوت‌های جنسی و جنسیتی و تفاوت‌های فیزیولوژی و روحی و روانی در دختر و پسر

-درک ارزش و اهمیت نقش بنیادین تربیت جنسی در زندگی

-درک ارزش و اهمیت نقش بنیادین تنوع در جنسیت

-احترام به هویت جنسی خود و احترام به دیگران به عنوان فرد انسانی در قالب جنس خاص

-درک جایگاه حریم در روابط دختر و پسر

-درک ارزش‌های اخلاقی و توجه به اهمیت آن‌ها مانند پاکدامنی، حیا، عفاف، حجاب و...

ایجاد صفت‌ها و رفتارهای جنسی سالم و زدودن صفت‌های ناشایست

جدول ۳. ویژگی‌های اهداف (مهارتی) برنامه درسی تربیت جنسی

حوزه مهارتی

-رفتارهای یک فرد مسلمان متأثر از آموزه‌های دینی و اخلاقی و بایدها و نبایدهای اخلاق جنسی است

-آموزش رعایت حدود روابط با جنس مخالف

-آموزش رعایت حدود روابط با محارم

-دارا بودن مهارت‌های لازم از جمله مهارت‌های زندگی

-دارا بودن مهارت‌های لازم در ارتباطات با دیگران (در جنس مخالف)

-افزایش توانایی در تعدیل و کنترل غریزه جنسی

-افزایش عزت نفس و خودباوری در فرد

- آموزش تکنیک‌های مؤثر مانند حیا، عفاف، پاکدامنی، حجاب و...
- افزایش شناخت خویشتن و رسیدن به خودشناسی و دگرشناسی و هدایت جنسی
- افزایش آگاهی‌هایی درمسائل جنسی متأثر از جنسیت و سن
- آموزش مسائل بهداشت جنسی و سلامت روان و ارائه دستوالعمل اجرایی برای آموزش مسائل جنسی
- توانایی در برطرف ساختن نیازهای عاطفی فرزند توسط والدین
- افزایش قابلیت‌های مشارکت‌های عمومی مانند امر به معروف و نهی از منکر و کاهش انحراف‌های اخلاقی

محتوا: محتوا باید ناظر بر هدف‌ها باشد و ریشه در فرهنگ و ارزش‌های جامعه داشته باشد. معمولاً در انتخاب محتوا باید به علوم مختلف نگاه ترکیبی و تلفیقی داشت؛ ولی از آنجائیکه تربیت جنسی قرابت نزدیکی با تربیت دینی دارد و از جنبه‌های ظریف و پر لغزش تربیت است که در شکل‌گیری شخصیت انسان نقش به‌سزایی دارد؛ لذا مهمترین منبع اساسی برای محتوای برنامه درسی قرآن، سنت، عقل، فطرت است که بر مبنای آن ارزش‌ها و فلسفه اسلامی تدوین می‌شود.

بعد از قرآن ارزش‌های اسلامی مرتبط با تربیت جنسی، فرهنگ حیا، عفاف و محبویت، شرم و حیا، کرامت انسانی و جامعه سالم و ازدواج و فرزند صالح از اصولی است که در تعیین محتوای مناسب نقش مهمی دارد. بعد از تعیین ارزش‌های اسلامی جامعه، اصول حاکم بر آموزش و پرورش منطبق بر منابع سه‌گانه (نیاز جامعه، نیاز دانش‌آموزان و ساخت دانش) تعیین می‌گردد. اصول حاکم می‌تواند درک ویژگی‌های زیستی و بدنی خود، دانش مربوط به سلامت جنسی و هویت جنسی، امنیت و هدایت جنسی از اصولی است که در تعیین محتوای برنامه نقش مهمی را ایفا می‌کند. در مرحله بعد توجه به ویژگی‌هایی مانند جامعیت، حمایت و مشارکت والدین، دانش‌آموزان، معلمان و متخصصان تعلیم و تربیت و سلامت و متخصصان برنامه‌ریزی درسی و استفاده از جدیدترین موضوعات و دانش مرتبط با تربیت جنسی در تدوین محتوای مناسب دوره به‌طور جدی مد نظر است. در مرحله پایانی توجه به فیلتر روانشناسی یادگیری به‌منظور تدوین محتوا مناسب دوره ابتدایی تعیین می‌گردد. واحدهایی معنایی مرتبط با محتوا در جدول ۴ ایجاد شده است.

جدول ۴. ویژگی‌های محتوای برنامه درسی تربیت جنسی

اصل توجه به ارزش‌ها و فلسفه تربیت جنسی از منظر اسلام
اصل توجه به منابع مبتنی بر ارزش‌ها جهت تعیین محتوای مناسب (قرآن، سنت، عقل، فطرت)
اصل توجه به اصول حاکم بر آموزش و پرورش

اصل توجه به منابع تدوین محتوا برنامه درسی تربیت جنسی بر اساس سه منبع اطلاعاتی حوزه برنامه درسی (دانش، نیاز دانش آموز، نیاز جامعه)

اصل حفظ ارتقای کرامت انسانی

اصل شناخت تفاوت‌های جنسی

اصل حفظ و ارتقای آزادی فردی

اصل توجه به ارضای نیازهای جنسی

اصل اعتدال در ارضای نیازهای جنسی

اصل احترام به هویت جنسی زن و مرد

اصل حدود روابط شرعی - اصل توجه به مسائل روز جامعه و ارائه محتوای مفید و سازنده

اصل احساس حضور در برابر خدا - اصل عفاف، حیا، محجوبیت و پاکدامنی

اصل توجه به تربیت دینی و اخلاقی - اصل الگو و اسوه‌سازی

اصل توجه به نیازها و علایق دانش‌آموزان

اصل تناسب محتوا با سن دانش‌آموز - اصل توجه به ویژگی‌های رشدی و عاطفی دانش‌آموزان

توجه به مفهوم حق و تکلیف

روش‌ها یاددهی - یادگیری: بعد از تعیین اهداف و تدوین محتوا، باید نسبت به روش‌های یاددهی و یادگیری تصمیم‌گیری شود. قطعاً در فرایند طراحی برنامه هرچقدر در مورد تعیین اهداف و انتخاب محتوا ملاحظات و معیارهای دقیق و فنی مورد توجه برنامه‌ریزان قرار گیرد، تا زمانیکه روش‌های یاددهی و یادگیری مورد دقت و توجه نباشد، قطعاً نمی‌توان انتظار موفقیت و کارایی چندانی از برنامه درسی داشت. با عنایت به اهمیت و نقش کاربردی راهبردهای یاددهی و یادگیری باید در الگوی مطلوب برنامه درسی تربیت جنسی نسبت به تعیین ویژگی‌های روش‌های یاددهی و یادگیری بیشتر دقت و توجه شود. روش‌های زیر مرتبط با مبانی اخلاقی در خصوص تربیت جنسی ذکر شده است و به‌عنوان روش‌های یاددهی و یادگیری مورد استفاده نظام‌های آموزشی قرار می‌گیرد. به‌طور کلی ویژگی‌های مرتبط با روش‌های یاددهی یادگیری تربیت جنسی در قالب جداول ۵ ارائه می‌شود.

جدول ۵. ویژگی روش‌های یاددهی یادگیری برنامه تربیت جنسی

۱- اصل شناخت خویشتن (خودسازی)

اصل برخورداری از قوه تفکر

اصل تهذیب و تزکیه نفس - اصل تذکر و یادآوری

اصل حیا، عفت و پاکدامنی - اصل عزت نفس و خودباوری

اصل آموزش جنسی با توجه به مقتضیات جنسی (اصل تدرج)

اصل توجه به تفاوت‌های جنسیتی

اصل تفاوت در حقوق و تکالیف شرعی

روش ابتلا، روش قصه گویی و تمثیل‌های قرآنی

اصل توجه به نیازهای دانش‌آموزان

۲- اصول مربوط به یاددهی از منظر اخلاق تدریس

اصل مهرورزی، محبت و تکریم

اصل اسوه‌سازی - اصل موعظه حسنه

اصل عبرت‌آموزی - اصل پرورش هویت جنسی

اصل آگاهی و پرورش قوه تعقل

۱- اصول مربوط به ارتباط با فراگیران

یادگیری مبتنی بر مهرورزی و محبت در تعلیم و تربیت

نقش الگویی معلم در تربیت کودک و پاسخ صادقانه به سؤال‌ها و ابهام‌ها درباره مسائل جنسی

استفاده از روش مستقیم و به‌ویژه روش غیرمستقیم در ارائه مفاهیم جنسی

توجه به برقراری عاطفی و تعادل مؤثر با دانش‌آموزان

اصل توجه به نیازها و علایق یادگیرنده (چه بسا در برنامه مدون وجود نداشته باشد).

اصل توجه به زمینه‌های کنجکاوی یادگیرنده

اصل تعامل بین معلم و دانش‌آموز و ارائه محتوای مفید و سازنده از طریق سخنرانی و یا جزوه

آموزشی

اصل آموزش مفاهیم اساسی صرف نظر از محدودیت‌ها و تابوی موجود در تربیت جنسی

ارزشیابی: ارزشیابی یک ابزار قدرتمند برای شفاف‌سازی اهداف آموزشی می‌باشد. ارزشیابی یک فرایند برای دریافتن اینکه تا چه اندازه تجربیات یادگیری که توسعه و سازمان‌دهی شده‌اند در عمل و در واقعیت نتایج مطلوب را ارائه کرده‌اند می‌باشد. به‌طور کلی در قلمرو تربیت جنسی نحوه ارزشیابی کمی برای ارزش و نگرش و تعاملات شایسته و غیره کاری بیهوده و نتیجه قطعی ندارد و به مراتب براساس ارزشیابی درونی و فرایندهای مشاهده رفتار صورت می‌گیرد. بطور کلی ویژگیهای مرتبط با ارزشیابی در قالب جداول ۶ ارائه می‌گردد.

جدول ۶. ویژگی‌های ارزشیابی برنامه درسی تربیت جنسی

استفاده از ویژگی‌های سایر عناصر برنامه درسی تربیت جنسی

استفاده از دو معیار اساسی، قرآن و سنت پیامبر در ارزشیابی

توازن میان ابعاد شناختی، بینشی و مهارتی

تاکید بر تقوای حضور و ارزشیابی الهی بر افکار و رفتار

توجه به اشکال مختلف ارزشیابی با استفاده از روش‌های ارزشیابی علوم تربیتی و روان‌شناسی

ارزشیابی بیرونی (نظارت بر رفتار و تسهیل فرآیند)

استفاده از دانش علوم تربیتی و روان شناسی و علوم دینی در حل مسائل مبتلا به زندگی
 تاکید بر خود ارزشیابی دانش آموز (خود رهبری)
 استفاده از ارزشیابی ضمن عمل و رفتار
 ارزشیابی در حد وسع و توان (منعطف)
 ارزیابی به قصد بازخورد و بهبود امور

بحث و نتیجه گیری

از نظر محققین این پژوهش، علی‌رغم نقش و اهمیتی که حوزه تربیت جنسی در رشد و پرورش قابلیت‌ها و استعدادها و دانش آموزان و تحقق اهداف نظام آموزشی دارد در عمل ملاحظه می‌شود که مقوله مذکور از جایگاه مناسبی در برنامه درسی نظام آموزشی برخوردار نیست و به‌عنوان یک پدیده آموزشی فرعی و حاشیه‌ای (برنامه درسی مغفول) مورد توجه است؛ لذا تحقیق کوشید در جهت طراحی الگوی برنامه درسی تربیت جنسی، راهنمایی برای آموزش و پرورش در مدارس دوره ابتدایی فراهم آورد و در عین حال توجه بیش از پیش برنامه‌ریزان و دست‌اندرکاران نظام آموزش و پرورش را به این قلمرو تربیتی معطوف کرده تا اقدامات و تلاش‌ها در این زمینه با پشتوانه نظری قابل دفاع و با جدیت بیشتر تعقیب شود. توضیح اینکه این الگو همانند اکثر الگوهای طراحی شده در ایران، چهار عنصر اساسی برنامه درسی (هدف، محتوا، روش، ارزشیابی) را مورد تحلیل و بررسی قرار داده است. در این الگوی پیشنهادی اهداف در غالب سه حوزه دانش، نگرش و مهارتی تدوین شده است که هر یک از اهداف نشان‌دهنده جنبه‌ای خاص از کارکردهای مختلف تربیت جنسی است. در اهداف حوزه دانشی: در نهایت از دانش آموزان انتظار می‌رود توانایی ارزیابی سنت‌ها و آداب و اعتقادات، شناخت قواعد و هنجارهای تعیین‌کننده رفتار جنسی، انتقال میراث فرهنگی با توجه به فرهنگ ایرانی- اسلامی، شناخت خصوصیات تفاوت‌های جنسیتی، آشنایی با مفاهیم‌های اخلاقی مانند حیا، غفاف و محجوبیت، افزایش دانش و آگاهی‌های لازم، شناخت تکالیف و مسئولیت‌پذیری و در اهداف حوزه نگرشی: درک ارزش‌های اخلاقی و احترام به هویت جنسی خود احساس حضور در برابر خدا، شرکت در مراسم عبادی و همچنین درک آفرینش هدفمند مبتنی بر تفاوت‌های جنسی و توجه به ابعاد روحانی و معنوی در تربیت جنسی و در نهایت در حوزه مهارتی: دارا بودن مهارت‌های لازم زندگی (از جمله مهارت‌های ارتباطی، مهارت تصمیم‌گیری و تفکر، مهارت بهداشت و سلامت

جنسی، خودآگاهی، مشارکت و همکاری، شهروندی مفید برای جامعه) اعتماد به نفس و خودباوری در فرد و افزایش قابلیت‌های عمومی مانند امر به معروف و نهی از منکر در جهت کاهش آسیب‌ها و کج‌روی‌های اخلاقی، مدنظر است. طراحی ترکیبی این سه بعد با امعان نظر به ویژگی‌های رشدی دانش‌آموزان این دوره می‌باشد؛ یعنی تلاش می‌شود اهداف برنامه متناسب با خصوصیات رشدی آنان طراحی شود. مثلاً با توجه به سن رشدی دانش‌آموزان در این دوره نباید انتظار داشت تمام ویژگی‌های کرامت انسانی یا همه ارزش‌های اخلاقی در حد مطلوب در برقراری ارتباطات انسانی با خود، دیگران، جامعه و خدا در دانش‌آموزان در این سن متبلور شود. به‌طور کلی هدف یک برنامه درسی باید رشد متعادل کل شخصیت انسان از طریق روح، جسم، ذهن و فکر، حواس فیزیکی و حوزه عاطفی انسان باشد. تعلیم و تربیت یک انسان مسلمان باید به نحوی باشد که ایمان را به کل شخصیت وی القاء کند و در وی یک پیوستگی عاطفی نسبت به دین اسلام ایجاد کند و او را قادر سازد تا از قرآن و آموزه‌های دینی پیروی کند

در عنصر محتوا پژوهش حاضر نشان داد محتوای تربیت جنسی باید ناظر بر هدف‌ها باشد و ریشه در فرهنگ و ارزش‌های جامعه داشته باشد. معمولاً در انتخاب محتوا باید به علوم مختلف نگاه ترکیبی و تلفیقی داشت؛ لذا ضمن بهره‌گیری از منابع معتبر، پیشنهاد شده است، محتوا، مفاهیم اصلی و پایه خود را از قرآن، سنت، عقل و فطرت دریافت دارد؛ در واقع محتوای تربیت جنسی مرتبط با معارف دینی و اسلامی است؛ لذا با توجه به اصل اعتبار به‌عنوان یکی از اصول انتخاب محتوا لزوم بازنگری کلیه محتواهای تربیت جنسی مرتبط با مسائل روز و وقایع جاری بیش از پیش مورد انتظار است.

بعد از تعیین اهداف و تدوین محتوا، باید نسبت به روش‌های یاددهی و یادگیری تصمیم‌گیری شود؛ در عنصر روش پژوهش حاضر نشان داد اساس اطلاعات به‌دست آمده به‌منظور تحقق اهداف دوره ابتدایی روش‌های پرسش و پاسخ - روش اندرزگویی - روش آموزش مستقیم (تشویق و تنبیه) - روش دعوت به مشورت و تعمق - روش سیر و سیاحت در طبیعت - روش تذکر و یادآوری - روش عبرت‌آموزی - روش گفتگو - روش قصه‌گویی و تمثیل - روش دعا و نیایش - روش موعظه و پند و اندرز، - روش توجه به صبر روش‌های پرورش هویت جنسی کودکان، روش غنی‌سازی اوقات فراغت، روش اسوه‌گزینی، روش تربیت جنسی دختران و پسران به‌وسیله افراد هم‌جنس، توجه به تفاوت‌های سنی پسران و

دختران در رسیدن به بلوغ شرعی، امر به معروف و نهی از منکر، پاسخ گویی به سؤالات جنسی جهت آگاه سازی، بیان داستان‌ها و قصص و سرگذشت‌ها به صورت غیرمستقیم برای عبرت آموزی، معرفی غریزه جنسی به عنوان سرمایه وجودی، کنترل هوای نفس، تقویت حیا، عفاف، غیرت، حفظ عفت و پاکدامنی فردی، حفظ عفاف در جامعه، روش محاسبه نفس و امر به معروف و نهی از منکر، روش خویشتن داری و پرهیز از دنیاپرستی، تزکیه و عزت نفس روش عفو و گذشت و تقویت ایمان، ایجاد شرایط و بستر مناسب برای آموزش، روش تناسب مطالب به میزان رشد و فهم، روش تکلیف به قدر وسع و توان از روش‌های مبتنی بر مبنای تربیت اسلام است. به طور کلی اصول استخراجی روش‌های پیشنهادی و استنباطی مطرح شده در سطح مفهومی و نظری می‌باشد و در قالب رساله دکتری دریافت شده است و برای اجرایی و عملیاتی سازی آن در سطح آموزش و پرورش و دوره ابتدایی نیازمند کارگروهی از متخصصان برنامه درسی وزارت آموزش و پرورش می‌باشد که مورد تجزیه و تحلیل نهایی قرار گیرد. نکته مهم اینکه در تمامی عناصر به ویژه این عنصر نیازمند معلمانی کارآموده، توانمند، معتقد به مبانی ارزشی و اعتقادی می‌باشیم.

چهارمین عنصر الگوی پیشنهادی برنامه درسی تربیت جنسی ارزشیابی است که ناظر بر سایر عناصر برنامه درسی است. عنصر ارزشیابی ناظر بر داوری ارزشی در مورد قابلیت‌ها، کارکردها و نتایج عملی برنامه درسی است. ارزشیابی بر خلاف روش‌های کمی مرسوم در اکثر دروس در اینجا عمدتاً شامل مشاهده دانش آموز در حین فعالیت‌های روزانه و کار با دیگران و همکاری و مشارکت با گروه و درگیر شدن مستقیم دانش آموز در محیط مدرسه، خانواده و اجتماع است؛ در عنصر ارزشیابی پژوهش حاضر نشان داد جهت ارزشیابی از دانش آموزان روش‌های مختلفی توصیه شده است. از جمله: اصل قرآن، پیامبر و سنت به عنوان معیار ارزیابی: تصمیم گیرندگان نظام آموزشی باید خروجی آموزشی را با این دو معیار عمیق بسنجند و از سطحی‌سنجی توجه به آموزش صرف و حفظ مطالب اجتناب نمایند. اصل ارزیابی الهی: تمام افرادی که درگیر موضوع تربیت هستند باید خداوند را ناظر بر افکار و رفتار خود بدانند و در ارزشیابی دانش آموزان دوره ابتدایی به این مهم توجه داشته باشند. به ویژه معلمان و دانش آموزان باید بالاترین نظارت و ارزشیابی را از آن خداوند بدانند و تربیت را در امتداد کمال الهی بدانند و در آموزش و ارزشیابی به اصل و معیار توجه داشته باشند. اصل خود ارزیابی: دانش آموزان این دوره باید بیاموزند که از آغاز تا انجام آموزش

و یادگیری بر اندیشه و رفتار خود نظارت و ارزشیابی داشته باشند. ارزشیابی ضمن عمل و رفتار ارزشیابی در حد وسع و توان - ارزشیابی به قصد بازخورد و بهبود - ارزشیابی به شیوه ثبت فعالیت‌های داخل و خارج از کلاس و محیط آموزشگاه به صورت فردی و گروهی و مشاهده رفتار دانش آموز در موقعیت‌های مختلف توصیه می‌شود. همچنین ارزشیابی بیرونی، ارزشیابی همه محیط‌های تربیتی از جمله خانواده، محیط‌های غیر رسمی جامعه یا همکاری والدین و معلمان و مشاوران مد نظر است.

در پایان علی‌رغم دیرینگی موضوع پژوهش در کشور ما اگر نگوییم موضوع تازه‌ای است که چندان مورد پژوهش قرار نگرفته و مورد غفلت واقع شده است. طراحی الگوی برنامه درسی تربیت جنسی در این پژوهش از نخستین اقداماتی است که تاکنون صورت گرفته است و دارای محدودیت‌هایی در برخورد با مفاهیم و مسائل مربوطه بوده است لیکن دارای این ویژگی برجسته است که راه را برای بررسی و تحلیل این بعد مهم تربیتی باز کرده و با رسالت تحقیق حاضر به دیگران کمک می‌کند تا در مطالعات و طرح‌ها به راحتی باب مسائل و مشکلات را مطرح نماید. پیشنهاد می‌شود متولیان آموزش و پرورش، باید با نگاهی نظام‌مند و جامع نگر به موضوع تربیت جنسی بنگرند و با انتقال آموزه‌های دینی به تربیت افرادی همت گمارند که مباحث تربیتی را از همان اوایل کودکی با آگاهی و آمادگی لازم پذیرا باشند. در یک چشم انداز بلند مدت با همکاری دولت، برنامه‌ریزان، مسئولان مذهبی، نظام آموزشی، والدین، مؤسسات آموزشی، رسانه‌های دیداری و شنیداری و... می‌توان به گونه‌ای اطلاعات و آگاهی‌های دینی کودکان، جوانان و نوجوانان را بالا برد که افراد در رابطه با این امور به مرحله خودکنترلی برسند. دین و مذهب توانسته با تکیه بر آرمان‌های الهی به تربیت افرادی بپردازد که در هر شرایط از انواع امتحانات سربلند بیرون آیند.

منابع

- اسلامیان، حسن؛ اسلامیان، زهرا؛ سعیدی، محمود و رضوانی، محمود. (۱۳۹۴). نگاهی به برنامه درسی تربیت جنسی در نظام تعلیم و تربیت با تأکید بر دو عنصر هدف و محتوا، مجموعه مقالات نهمین همایش ملی اشراق اندیشه مطهر، خانواده و تربیت جنسی اکبری، نوراله. (۱۳۹۲). آموزش جنسی در مدرسه‌ها؛ ضرورت‌ها و باید‌ها. چشم‌انداز ایران.

امینی، محمد؛ تمنایی فر، محمدرضا و رقیه پاشایی (۱۳۹۰). بررسی ضرورت وجودی و چگونگی توجه به تربیت جنسی در برنامه‌ی درسی مقطع متوسطه از دیدگاه دبیران و دانش آموزان، *مجله علمی پژوهشی پژوهش‌های برنامه درسی*، دوره اول، شماره اول، صص ۱۷۰-۲۰۲.

اورنشتاین، ال سی و هاگینز، فرانسیس پی. (۱۳۸۴). *مبانی اصول و مسائل برنامه‌ریزی درسی* ترجمه قدسی احقر، تهران: انتشارات علوم و تحقیقاتی تهران بهشتی، محمد. (۱۳۸۵). *تربیت جنسی از منظر فیض کاشانی، نشریه تربیت اسلامی*، دوره دوم، شماره سوم، صص ۸۹-۱۱۳.

دانایی فرد، حسین و کاظمی، حسین. (۱۳۹۰). *پژوهش‌های تفسیری در سازمان: استراتژی‌های پدیدارشناسی و دیدار نگاری*. تهران: دانشگاه امام صادق رنج دوست، شهرام. (۱۳۹۴). *تاثیر گرایش‌های آسیب‌زای عاطفی با جنس مخالف در پسران بر عملکرد تحصیلی آن‌ها، فصلنامه روانشناسی تربیتی*، سال یازدهم، شماره ۳۸ زندوانیان، احمد و شمشادی، صادق. (۱۳۸۹). *ابعاد و مراحل تربیت جنسی دختران و زنان از نظر اسلام. دو فصلنامه بانوان شیعه*، سال هفتم، شماره ۲۵، صص ۶۶-۹۸. شریفی، عنایت. (۱۳۹۱). *روش‌های تربیت جسمانی در قرآن کریم. فصلنامه آفاق دین*، سال ۲، شماره ۸، صص ۱-۲۸.

فرمehنی فراهانی، محسن. (۱۳۸۳). *محتوای مناسب برای تربیت جنسی در کتب درسی دوره متوسطه. دو ماهنامه علمی-پژوهشی دانشگاه شاهد (دانشور رفتار)*، ۱۱(۹)، ۱۴-۱. فرمehنی فراهانی، محسن. (۱۳۹۲). *تربیت جنسی: وظیفه مشترک خانواده و مدرسه. ماهنامه تربیتی پیوند*، ۲۰، ۴۱-۱۶.

فرمehنی فراهانی، محسن. (۱۳۸۷). *نگاهی گذرا بر تربیت جنسی در مقاطع مختلف تحصیلی، سلامت روان*، ۱، صص ۲۸-۱۹.

فریتاس، کریستال. (۱۳۸۲). *کلیدهای آموزش و مراقبت از سلامت جنسی در کودکان و نوجوانان*، ترجمه سارا رئیسی طوسی، چاپ دوم. تهران: انتشارات صابرین (تاریخ انتشار به زبان اصلی ۱۹۹۸)

Alexander, H. G. (1967). *The language and logic of philosophy*. Albuquerque: University of New Mexico Press

- Bitan-Friedlander, N., Dreyfus, A., & Milgrom, Z. (2004). Types of “teachers in training”: the reactions of primary school science teachers when confronted with the task of implementing an innovation. *Teaching and Teacher Education*, 20(6), 607-619.
- Buston, K., Wight, D., Hart, G., & Scott, S. (2002). Implementation of a teacher-delivered sex education programme: obstacles and facilitating factors. *Health education research*, 17(1), 59-72.
- Crcler, G. (2000). *Introduction to sexual education*. Newyork: W. H
- Denman, S., Gillies, P., Wilson, S., & Wijewardene, K. (1994). Sex education in schools: an overview with recommendations. *Public health*, 108(4), 251-256.
- Francoeur, R. T., & Noonan, R. J. (2004). *The Continuum Complete International Encyclopedia of Sexuality*; Introduction by Ira L. Reiss. New York and London: Continuum
- Goldman, J. D. (2010). The new sexuality education curriculum for Queensland primary schools. *Sex Education*, 10(1), 47-66.
- Hawkes, G., 1996. *A sociology of sex and sexuality*, Buckingham, University Press
- Hayes, I. (1995). Sex education in the early years. *Health Education*, 95(1), 22-27.
- Jenkins, S. B. (2009). Measuring teacher beliefs about curriculum orientations using the modified-curriculum orientations inventory. *The Curriculum Journal*, 20(2), 103-120.
- Kehily, M. J. (2002). Sexing the subject: teachers, pedagogies and sex education. *Sex Education: sexuality, society and learning*, 2(3), 215-231.
- Kevan, W. (2010). Sex education and the influence on sexual wellbeing. *Procedia Social and behavioral Science*, 5(440-444).
- Kingman, S. (1994). The new law on sex education. *Health Education*, 94(4), 14-17.
- Kirby, Douglas. Laris. B. A. & Roller, Lori A. (2006). Sex and HIV Education Programs: Their Impact on Sexual Behaviors of Young People Throughout the world. *Journal of Adolescent Health*, 40(3): 206- 217.
- Kontula, O. (2010). The evolution of sex education and students' sexual knowledge in Finland in the 2000s. *Sex Education*, 10(4), 373-386.
- McCABE, M. I. K. E. (2000). *Report of the working group on sex education in Scottish schools*. Scottish Executive.
- Pokharel, S., Kulczycki, A., & Shakya, S. (2006). School-based sex education in Western Nepal: uncomfortable for both teachers and students. *Reproductive health matters*, 14(28), 156-161.
- Silva, M., & Ross, I. (2003). Evaluation of a school-based sex education program for low income male high school students in Chile. *Evaluation and program Planning*, 26(1), 1-9.
- Silva, M., & Ross, I. (2003). Evaluation of a school-based sex education program for low income male high school students in Chile. *Evaluation and program Planning*, 26(1), 1-9.
- Stevens, R. J. (2004). Why do educational innovations come and go? What do we know? What can we do?. *Teaching and Teacher Education*, 2

- Strauss, A. and J. Corbin (2007). Basics of Qualitative Research. Third Edition, Sage Publications. Turnbull, T., Wersch, A.V. and Schaik, P.V., 2008. A review of parental involvement in sex education: The role for effective communication in British families. Health Education Journal 67, pp.182-195.
- UNESCO, U., UNICEF, & UNAIDS, W. (2009). International Technical Guidance on Sexuality Education: an Evidence-informed approach for schools, teachers and health educators, Vol. 1.
- Wojnar, D.M. & Swanson, k. M. 2007. phenomenology: An exploration. Journal of Holistic nursing, vol.25, No. 3, pp.172-180.
- Zimmerman, P. K. Cupp, L. D. Sione, K. feist-price, S. Helme, D. (2008). Effects of a School- Based, Theory-Driven HIV And pregnancy prevention curriculum. Journal of Perspectives on Sexual and Reproductive Health, Volum40, Number1, 42-51.